

Dat die firma „De Bruyn se Skoenwinkels” bereid gevind is om die koste van die eerste jaargang te dra, is tot vandag toe ’n gebaar wat stof tot dankbaarheid bied. Die eerste voorsitter, dr. Willem H. J. Punt, verdien ook die welgemeende dank van almal met betrekking tot die onderhandelings wat tussen hom en die reeds genoemde firma gevoer is. Ook dink ons aan ons heengegane kunstenaar van groot formaat, J. H. Pierneef, wat die skets op die omslag — die eerste kerkgebou op Kerkplein — geteken het. Tot tyd en wyl die Genootskap in later jare oor sy eie wapen sou beskik, het Pierneef se tekening op die omslag van „Pretoriana” bly verskyn.

DIE EERSTE JAARGANG

In sy boodskap, wat hy op 11 September 1951 opgestel het, het die toenmalige burgemeester van die Hoofstad, mnr. J. H. Visse, o.m. verklaar:

„Wat my betref wens ek die Genootskap Oud-Pretoria alle sukses in hierdie onderneming en wil by diegenes wat iets interessants uit daardie verlede kan vertel, sterk aandrang dat hulle dit op skrif stel en aan die redakteur van „Pretoriana” stuur.”

Dat daar gedurende die afgelope vyftien jaar by voortdurende geantwoord is op die roepstem van die toenmalige burgemeester van ons stad stem ongetwyfeld tot dankbaarheid. Kosbare gegewens omtrent die verlede van ons stad is tydens die afgelope vyftien jaar aan die spreekwoordelike vergeetheid ontruk; gegewens wat tot op daardie datum nog nie op skrif gestel was nie, gegewens wat tydelik in die vergeetboek geraak het en nou in ’n tydskrif van beskeie omvang vasgelê kon word. In dié verband noem ons, met verwysing na die eerste uitgawe o.m. dr. Punt se artikel oor Du Preezhoek, mej. J. H. Davies se bydrae „The origin of Palace Street”, dr. V. Fitzsimons se beskouing „Historical Collections of the Transvaal Museum”, prof. dr. F. J. du Toit Spies se artikel oor die oorsprong van ons straatname en mnr. J. P. („Oom Hansie”) Kleynhans se geselsie „Ek onthou.”

Op dié beskeie wyse is daar dan in September 1951 begin om, in die woorde van dr. Punt, „gegewens uit die verlede vir die toekoms te bewaar.”

DIE BESTUUR IN 1951

In 1951 was die bestuur wat, verantwoordelik was vir die eerste uitgawe van „Pretoriana”, soos volg saamgestel: W. Punt (voorsitter), prof. dr. A. N. Pelzer (onder-voorsitter), dr. F. J. du Toit Spies (sekretaris), mej. J. H. Davies (onder-sekr.), dr. J. Ploeger (penningm.-argivaris), mnr. J. P. Kleynhans, dr. W. J. de Kock, dr. V. Fitzsimons, mnre. P. J. H. Basson, J. P. Jooste, en J. C. Vlok. Die stadsraad is verteenwoordig deur: mnr. H. P. H. Behrens (eerste sekretaris van die Genootskap) en raadslid F. H. le Roux, terwyl die redaksieraad bestaan het uit mej. J. H. Davies, dr. F. J. du Toit Spies, dr. J. Ploeger en mnr. J. C. Vlok.



deer is en word nie, maar ook dat die Raad steeds van die standpunt dr. De Kock het sy eertydse werksaamhede op Pretoria aan die suidpunt van ons land voortgesit, terwyl mnre. Jooste, Kleynhans en Vlok, wat almal as gebore Pretorianers oor 'n rykgeskakeerde kennis van die plaaslike verlede beskik het, heengegaan het. Dit was hierdie bestuur wat onder die besielende leiding van dr. Punt en geldelik gesteun deur die firma „De Bruyn se Skoenwinkels” die grondslae vir die verskyning van „Pretoriana” gelê het.

Die feit dat die Stadsraad van Pretoria op die bestuur verteenwoordig is, bewys dat die Raad van die begin af die strewende van die Genootskap toegejuig en hom daarmee vereenselwig het. Dat dieselfde Raad by voortdurende geldelike steun aan die Genootskap bly verleen het, is die beste bewys dat die werksaamhede van die bestuur en sy lede nie alleen gewaar-

Dr. Punt sou die voorsitterskap tot 1959 beklee, terwyl prof. dr. F. J. du Toit Spies eers as sekretaris en daarna as hulpsekretaris die belange van die Genootskap jarelang sou behartig. Mej Davies het mettertyd as gevolg van haar amptelike werksaamhede Pretoria met Londen verwissel, uitgegaan het dat die Genootskap in 'n dringende behoefte voorsien. In hierdie verband is 'n woord van innige dank en waardering ongetwyfeld van pas. Mag die Raad ook in die toekoms 'n vereniging bly steun wat hom by voortdurende beywer om die verlede van Pretoria te boekstaaf en op daardie wyse die belangstellende medeburgers van ons stad vervul met 'n gevoel van geregverdigde trots ten opsigte van hul stad wat, gegroei uit 'n kerkplaas, soveel jare die setel van die Regering van die Republiek van staatsresident Kruger was en tans die waardige administratiewe hoofstad van die jong, lewenskragtige Republiek van Suid-Afrika is.

DIE UITGAWES VAN 1952

Klein van omvang en beskeie in sy verskyningsvorm het „Pretoriana” in 1952 (nrs. 3-4) ook hulde gebring aan Jan van Riebeeck. In dié verband het dr. Punt verklaar:

„Vir die eerste keer in die geskiedenis van ons stad is „Pretoriana” in die geleentheid om 'n eeufees van die stigting van Suid-Afrika te vier.”

Dr. Punt het voortgegaan:

„Oor drie jaar is Pretoria honderd jaar oud, maar dit pas ons as burgers om tans aan die 300-jarige bestaan van ons volksplanting te te dink, destemee daar daar 'n opvallende ooreenkoms en nou verband tussen die stigting van Kaapstad en Pretoria bestaan.”

Vergeet is vandag die wrywing wat ontstaan het na aanleiding van die

← JACOB HENDRIK PIERNEEF (1886-1957)

besluit om die huidige nuwe Provinsiale Gebou te laat verrys in 'n boustyl wat „nie by die argitektuur en geskiedenis van die Kerkplein sal aanpas nie”, aldus die voorsitter in 'n verklaring wat in die vorm van 'n los blaadjie onder die opskrif „Moderne Argitektuur gaan ons Kerkplein skend” aan bogenoemde uitgawe van „Pretoriana” toegevoeg is. Nog 'n toegif wat die lede van die Genootskap by dieselfde uitgawe ontvang het, was 'n afbeelding in twee kleure van die wapen van Jan van Riebeeck, terwyl sowel mnr. C. J. Beanes as dr. T. S. van Rooyen verantwoordelik vir bydraes was en prof. dr. F. J. du Toit Spies een en ander oor straatname aan die lesers voorgelê het.

In September 1952 het die tweede jaargang van „Pretoriana” begin. Nou was dit die firma „De Loor's Bpk.” en die Stadsraad wat geldelike steun aan die bestuur toegesê het, terwyl dr. T. S. van Rooyen die redak-



Dr. T. S. VAN ROOYEN

sionele pligte op sy skouers geneem het. In 'n boodskap by geleentheid van die verskyning van jaargang 2, nr. 1 het dr. Punt verklaar:

„We are convinced that 'Pretoriana' with the active help of the citizens and the City Council will be able to appear for many years to come. The continuance of our paper is assured under the editorship of Dr. T. S. van Rooyen.”

Die jaar 1952 het ten einde geloop terwyl die Genootskap sy standpunt in verband met die Krugerstandbeeld en die toekoms van Kerkplein gelug het en die voorsitter o.m. namens die Genootskap daarop aangedring het „dat die Stadsraad ons Kerkplein voor die Eeufees in 1955 so sal verfraai dat Pretorianers met trots na die Kerkplein as 'n voorbeeld van 'n werklike Afrikaanse plein sal kan verwys.” In dieselfde uitgawe het mnr. R. Peacock een en ander oor die geskiedenis van Hercules geskrywe, terwyl H. M. Rex die geskiedenis van twee plaaslike erwe en 'n straat op grond van argivale gewens aan die lesers voorgelê het. J. M. H. van Aardt het gewens oor

die onderwerp „Vier Bestuursvorme binne een Dekade” verstrek terwyl Heloise Greenlees ’n outydse troue in Pretoria (1880) beskrywe het.

DIE UITGAWES VAN 1953

In jaargang 2, nr. 3, van April 1953, kom o.m. die teks van ’n rede van prof. dr. C. M. van den Heever by geleentheid van die onthulling van die Maria van Riebeeck-straatnaamplaat en ’n naamlys van gewone lede van die Genootskap in daardie jaar voor. Op hierdie namlys, wat in die volgende uitgawes voortgesit is, verskyn o.m. die volgende name: dr. Coenraad Beyers, dr. P. J. du Toit, prof. dr. S. P. Engelbrecht, mnr. Myles Bourke, dr. J. H. Breytenbach, mnr. J. H. Pierneef, mnr. H. W. A. Cooper, mev. H. de Zwaan, mnr. C. W. Clark, mnr. en mev. Walter Battis, dr. W. E. Bok, mnr. A. W. J. de Bruyn, mnre. L. L. Steen en H. de V. du Toit, mnre. H. de Bruyn, Gerard Rissik, C. L. de Bruyn, prof. en mev. Weiss, dr. Bigalke en oud-hoofregter N. C. de Wet.

Dat sommige adverteerders die tydskrif op ’n onbaatsugtige wyse bly steun en op dié wyse die verskyning van „Pretoriana” makliker gemaak het, is — in die Desemberuitgawe van 1953 — deur die toenmalige redakteur (dr. T. S. van Rooyen) duidelik gestel toe hy o.m. verklaar het:

„Hierdie firmas plaas nie advertensies met die oog op geldelike wins nie, maar suiwer en alleenlik omdat hulle daardeur die voortbestaan van ons blad wil verseker. In hierdie materialistiese eeu van ons is soiets byna ongehoords.”

Dr. van Rooyen het verder geskryf:

„Ons kan verder ook nie nalaat om ’n woordjie van hartlike dank te rig aan ons stadsvaders vir die geldelike hulp wat ons van hulle gedurende die jaar ontvang het nie. Die Stadsraad van Pretoria is kultuurbewus.”

In dieselfde uitgawe het die jongste seun van G. A. A. Middelberg, L. R. Middelberg, vertel van ’n gedeelte van sy jeug- en skooljare wat hy op Pretoria deurgebring het, terwyl dr. Van Rooyen met sy reeks „Die Kronieke van Wallmannsthal” begin het.

DIE BESTUUR EN BYDRAES IN 1954

In sy jaarverslag oor 1953 het prof. dr. A. N. Pelzer (onder-voorsitter) o.m. meegedeel dat die Genootskap se ledetal tot 110 toegeneem het. Dr. Punt het in die buiteland vertoef toe op 24 November 1953 die nuwe bestuur soos volg saamgestel is: Ere-President—Die Burgemeester van Pretoria; ondervoorsitter—Dr. V. Fitzsimons; sekretaris—Dr. F. J. du Toit Spies; penningmeester—mnr. G. Rissik; argivaris—kapt. H. de V. du Toit; lede—dr. T. S. van Rooyen, mej. J. H. Davies, mnre. H. A. de Loor en R. Peacock, dr. G. W. Eybers, mnr. H. M. Rex, Raadslid W. J. Seymore het, in hierdie bestuur, die Stadsraad verteenwoordig.

In dieselfde uitgawe (deel 3, nr. 3) het mnr. H. M. Rex besonderhede met betrekking tot die voormalige „Gouvernements Ingenieur en Architect” Sytze Wierda verstrek. Hierdie bydrae kan beskou word as die begin van die skrywer se belangstelling in ’n onderwerp wat hom ook gedurende die volgende jare tot hede toe sou bly boei en waarvan die resente artikel „Die Neo-Renaissance-Boukuns in die Zuid-Afrikaansche Republiek en die Oranje-Vrystaat” (Bewaring van Ons Erfenis-publikasie, 1966) ’n mooi voorbeeld van verdieping en rypwording van die vrugte van ’n omvangryke studieveld en intense belangstelling vorm.

Die verskuiwing van die standbeeld van die onvergeetlike staatspresident S. J. P. Kruger is een van die onderwerpe waaraan aandag in „Pretoriana” van September 1954 gewy is.

„PRETORIANA” IN 1955

In ’n hoopgewende groen omslag lê deel 4, nr. 3, m.a.w. die uitgawe van April 1955 van „Pretoriana”, voor ons. En tog word daar in die hoofartikel van dieselfde uitgawe ’n versugting geslaak wanneer die onder-tekenaar *Inertia* in die hoofartikel skrywe:



Ontwerp deur / Designed by

J. H. PIERNEEF

1951

„Inertia also means the inability to act The Russians have a word for it. They call it ‘Oblomovism’, In our daily lives Oblomovism is self-evident. Our refusal to face life, our refusal to do anything more than existence demands, i.e. eat, drink, sleep and daily office or lecture work, has become so self-evident that we have taken it for granted as the natural thing to do”

Hierdie klag het in verband gestaan met die aanstaande verdwyning van die bekende Hollardhuis op die hoek van Andries- en Jacob Maréstraat, ’n gevoelige verlies vir die Hoofstad, ofskoon ’n gedeelte van die binnebetimmering gered en heropgestel kon word. Hollard se statige, rykversierde lusoord het verdwyn, ander kosbare erfenisse op argitektoniese gebied in die Hoofstad en elders sou volg. Soms was dit noodsaak, dan weer „oblomovism”, maar steeds het die Genootskap sy stem laat hoor en meer as eenkeer as die spreekbuis van dié Pretorianers opgetree wat wou behou en red waar en wanneer dit moontlik was.

Terselfdertyd het die bestuur van die Genootskap gebou. So lees ons in die voorsitter se verslag oor 1954 o.m.:

„Die Stadsraad van Pretoria het die Genootskap se aanbod om ’n Opelugmuseum op te rig, besonder gunstig ontvang en ’n stuk grond in die Fonteinedal sal vir hierdie doel afgestaan word. Tans word oor die samestelling van die raad van kuratore vir die Opelugmuseum tussen die Genootskap en die Stadsraad onderhandel . . . Die Burgemeester, dr. H. Muller, het u Genootskap uitgenooi om aan die Eeufeesviering-reëlings deel te neem. Die bestuur het ’n reeks voorstelle in verband met die Eeufees ingedien.”

Van **oblomovism** was daar van die kant van die bestuur en sy lede dus geen sprake nie. Die ledetal het tot 130 uitgebrei en die werk is voortgesit. En nie alleen voortgesit nie, maar die volgende uitgawe van „Pretoriana” het in ’n nuwe feesgewaad verskyn. Vir die eerste keer het die Genootskap se betekenisvolle wapen met die leuse „Praesens in Praeterito” op die omslag van die Eeufeesuitgawe (nrs. 16 en 17, Julie-September 1955) verskyn. Hierdie uitgawe waarvan die inhoud gewy is aan die Eeufees van ons stad sal altyd as een van die puik uitgawes van die Genootskap bekend bly. In sy voorwoord het mnr. H. A. de Loor, die toenmalige onder-voorsitter, die vetroue uitgespreek

„dat hierdie spesiale uitgawe die belangstelling in die geskiedenis van Pretoria sal laat toeneem en dat die publiek ons sal bystaan en help om dié dinge uit ons verlede wat van waarde is, te bewaar vir die nageslag.”

Die Stadsraad van Pretoria en verskillende sake-ondernemings het die nodige geldelike steun vir die uitgawe verleen en op dié wyse het die voor-